

1. **Обсяг залучення** — величина фінансових ресурсів, що спрямовується у сферу іпотечного кредитування.

2. **Доступність джерела** — можливість використання того чи іншого джерела в сучасних українських умовах.

3. **Вартість залучення** — ціна, яку необхідно заплатити за довгострокові фінансові ресурси.

4. **Ризик залучення** — величина імовірності відтоку довгострокових фінансових ресурсів із сфери іпотечного кредитування.

5. **Терміновість** — час, за який довгострокові фінансові ресурси спрямовуються в іпотечне кредитування.

6. **Адаптивність** — досвід використання джерела залучення довгострокових фінансових ресурсів в іпотечне кредитування у світовій практиці.

За результатами оцінок експертів була складена табл. 2, в якій розраховано глобальні пріоритети джерел залучення довгострокових фінансових ресурсів.

Для того щоб остаточно пересвідчитися у правильності суджень та в точності структурування завдання, було розраховано показник відношення узгодженості ієрархії (B_v). Враховуючи те, що його значення (5,3%) є меншим за граничний рівень цього показника (10%), отриманий результат дослідження є прийнятним і свідчить про високу якість суджень у процесі аналізу.

Отже, за результатами аналізу визначено глобальні пріоритети для кожного з джерел. Як видно з табл. 2, найбільш пріоритетним джерелом залучення довгострокових фінансових ресурсів у банківську систему в сучасних умовах є фондовий ринок — джерело з найвищим глобальним пріоритетом (0,317). Орієнтація на це джерело надасть можливість банківським установам сформувати необхідну базу довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення потреб іпотечного кредитування.

Таблиця 2

Розрахунок глобального пріоритету джерела залучення довгострокових фінансових ресурсів в іпотечне кредитування

Джерело довгострокових фінансових ресурсів	Обсяг залучення (0,406)	Доступність джерела (0,058)	Вартість залучення (0,210)	Ризик залучення (0,181)	Терміновість (0,110)	Адаптивність (0,035)	Глобальний пріоритет
Державний та місцеві бюджети	0,037	0,100	0,421	0,324	0,049	0,068	0,176
Банківський капітал	0,230	0,187	0,213	0,160	0,265	0,158	0,213
Фондовий ринок	0,440	0,357	0,167	0,305	0,128	0,375	0,317
Міжнародні фінансові установи	0,114	0,070	0,090	0,056	0,110	0,037	0,093
Заощадження населення	0,071	0,236	0,069	0,121	0,378	0,310	0,131
Іноземні та місцеві інвестори	0,108	0,049	0,040	0,035	0,070	0,051	0,071

Крім того, потрібно зазначити, що банківська система України характеризується неоднорідністю: банки суттєво різняться за рівнем регулятивного капіталу, від розміру якого багато в чому залежить можливість надання довгострокових кредитів [7]. Це зумовлює необхідність визначення впливу розміру регулятивного капіталу банку на його забезпеченість довгостроковими фінансовими ресурсами.

Кластеризація банківських установ за розміром регулятивного капіталу (відповідно до методики, запропонованої експертами НБУ [8]) та рівнем їх забезпеченості довгостроковими фінансовими ресурсами дозволила визначити взаємозв'язок між цими показниками. Дослідження засвідчило, що 72,8% банків з розміром регулятивного капіталу менше 5 млн. євро нижче середнього забезпечені довгостроковими фінансовими ресурсами, а 80,4% банків з розміром регулятивного капіталу понад 10 млн. євро високо та вище середнього забезпечені довгостроковими фінансовими ресурсами. Отже, існує пряма залежність між цими показниками: банки з більш високим розміром регулятивного капіталу характеризуються і більш високою забезпеченістю довгостроковими фінансовими ресурсами. Таким чи-

ном, з позиції потреби збільшення обсягу довгострокових фінансових ресурсів, яких потребує банківська система України, банкам необхідно підвищувати розмір регулятивного капіталу.

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Наявна динаміка залучення довгострокових фінансових ресурсів не може задовольнити потреби банківської системи України в таких ресурсах у майбутньому. Для цього слід застосовувати альтернативне джерело залучення довгострокових фінансових ресурсів — фондовий ринок. Використання такого джерела на практиці, разом із рекомендацією щодо підвищення розміру регулятивного капіталу, дозволить значно розширити банківській системі України обсяги залучення довгострокових фінансових ресурсів для забезпечення потреб іпотечного кредитування.

Подальшого дослідження потребує визначення інструментів та механізмів, які дадуть можливість здійснювати залучення довгострокових фінансових ресурсів з фондового ринку у банківську систему.

Література: 1. Бицька Н. Кошти населення у формуванні ресурсної бази банків // Вісник НБУ. — 2004. — №12. — С. 26 — 28. 2. Вожжов А. Використання змінної частини поточних пасивів банків як інвестиційних ресурсів // Вісник НБУ. — 2003. — №12. — С. 18 — 21. 3. Алексеєнко М. Окремі питання формування банківського капіталу на позичковій основі // Збірник наукових праць УАДУ при Президенті України. — 2004. — №1. — С. 167 — 172. 4. Матеріали сайту www.bank.gov.ua 5. Евтух А. Анализ состояния и перспектив развития ипотечного кредитования в Украине // Финансовая консультация. — 2002. — №13 — 14. — С. 10 — 15. 6. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ. — М.: Радио и связь, 1993. — 320 с. 7. Прасолова С. Особливості формування кредитної політики банків України з довгострокового інвестування // Вісник НБУ. — 2004. — №11. — С. 58 — 61. 8. Фабер С. Фінансовий стан та основні проблеми в діяльності банків в 2004 році / С. Фабер, Г. Карачева // Вісник НБУ. — 2005. — №3. — С. 9 — 18.

Стаття надійшла до редакції
15.11.2005 р.

УДК 330.341.1:338(477)

Стрижак О. О.

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ

In the article the problems of innovation technological development in postindustrial society are determined. The main approaches to explanation the mechanism of stable economic growth under modern conditions are considered, as well as the possibilities of estimating its quality and rates are analysed. On the basis of it the directions of innovation technological development for Ukraine are determined.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку цивілізації є широке використання у виробничих процесах сполучення розумових здібностей людини з новітніми технологіями,

що забезпечує багаторазове зростання продуктивності праці в усіх без виключення галузях народного господарства. Ці трансформаційні зміни, які супроводжують перехід суспільства на якісно новий рівень, трактуються в науковій літературі як "нова економіка", "суспільство знань", "інформаційне суспільство", "інформаційна епоха", "третя хвиля", "постіндустріальне суспільство" та ін. При цьому всі ці підходи концентрують увагу на формуванні принципово нового типу економічного устрою суспільства — постіндустріального (інформаційного, неоекономічного тощо), в якому головну роль відіграють інформація, знання, інтелект.

Теоретичні засади парадигми постіндустріального суспільства розроблено в працях Д. Белла, Л. Туроу, Е. Тоффлера, М. Кастельса, В. Іноземцева. Цими вченими закладено методологічне підґрунтя щодо визначення сутності трансформацій, які виникають у сучасному світі, а також аналізу передумов макроекономічного розвитку, характерних для інтелектуально орієнтованої економіки.

Як зазначає Е. Тоффлер, до нашого часу людство пережило дві величезні хвилі змін, і кожна з них, в основному, знищувала більш ранні культури чи цивілізації та заміщала їх у такий спосіб життя, що був незбагненний для людей, що жили раніше. Перша хвиля змін — сільськогосподарська революція — потребувала тисячоріч, щоб зжити саму себе. Друга хвиля — зростання промислової цивілізації — зайняла усього лише 300 років. Сьогодні історія виявляє, що Третя хвиля пронесеться через історію і завершиться протягом усього декількох десятиліть [1, с. 32 — 33].

В епоху швидких постіндустріальних змін перетворюється устрій життя та структура виробництва, в якому все більше втілення знаходять новітні методи організації виробничих процесів, що роблять непотрібними більшість фабричних конвеєрів, широко розповсюджуються різноманітні поновлювані джерела енергії та синтетичні матеріали, розробка яких пов'язана із використанням наукоємних технологій.

Визначаючи сутність постіндустріального суспільства, Д. Белл стверджує, що воно не є проекцією чи екстраполяцією сучасних тенденцій західного суспільства; це новий принцип соціально-технологічної організації і новий спосіб життя, що витісняє індустріальну систему так само, як вона сама витиснула колись аграрну [2].

В аргументацію цієї тези Д. Белл виділяє п'ять компонентів концепції постіндустріального суспільства:

1. В економічному секторі: перехід від виробництва товарів до розширення сфери послуг (*маються на увазі нові види послуг: гуманітарні — освіта, охорона здоров'я, соціальні служби, — й професійні — аналіз і планування, дизайн, програмування і тощо*).
2. У структурі зайнятості: домінування професійного та технічного класу.
3. Осьовий принцип суспільства: центральне місце теоретичних знань як джерела нововведень й формулювання політики (*при цьому Д. Белл визначає особливу важливість кодифікації теоретичних знань*).
4. Майбутня орієнтація: особлива роль технології й технологічних оцінок.
5. Прийняття рішень: створення нової "інтелектуальної технології" [2].

У такому ракурсі розгляду питань постіндустріалізації в розвинених країнах цілком справедливим є ствердження М. Кастельса, згідно з яким в новому інформаційному способі розвитку джерело продуктивності полягає в технології генерування знань, обробки інформації й символічній комунікації... Інформаціоналізм, за його думкою, орієнтований на технологічний розвиток, тобто накопичення знань й більш високі рівні складності в обробці інформації [3, с. 39].

Отже, ступінь постіндустріалізації суспільства характеризують: динаміка скорочення споживання сировини, енергії і матеріалів, показники розробки й впровадження високих технологій, якість соціальної сфери й значні темпи відновлення виробництва.

Що стосується країн, які вступили на шлях ринкових реформ та перебудови економіки і до яких, зокрема, відноситься й Україна, то для них на теперішній час особливою актуальності набувають питання вступу до постіндустріальної спільноти.

Як зазначає Л. Цедилін, в усіх без винятку постсоціалістичних країнах трансформаційна перебудова економіки супроводжується радикальними структурними зрушеннями. Згортаються виробництва одних традиційних галузей, головним чином важкої й оборонної промисловості, і водночас динамічно розвиваються інші — будівництво, легка і харчова промисловості. Під впливом ринкових сигналів здійснюється перегрупування секторів економіки — прискорено розвивається сфера послуг та знижується частка промисловості і сільського господарства у створенні ВВП. Як висновок дослідник відзначає наступну закономірність: чим далі країна зайшла шляхом соціалістичних перетворень, тим сильніше була деформована її економіка і тим більш глибокими (і в більшості випадків більш болісними) виявилися структурні зміни в умовах ринкової свободи і конкуренції [4, с. 34].

Для України, що перебуває на індустріальній фазі розвитку та в якій за даними роботи [5, с. 10] доринкові форми (натуральне господарство, общинність, особиста залежність у нових формах від злочинності тощо, а також неринкові форми привласнення, перерозподілу, відчуження) складають величину, близьку до світових, а кількість зайнятих у доринкових формах експертно може оцінюватися як величина більша за 10% усього населення, проблема переходу до постіндустріального суспільства, який вже здійснили країни "золотого мільярду", потребує негайного вирішення. У зв'язку з цим метою статті є аналіз проблем інноваційно-технологічного розвитку України в контексті постіндустріальної парадигми.

Період ринкових трансформацій, що відбувається в Україні з моменту оголошення її незалежності, протягом десятирічного періоду характеризувався занепадом виробничої сфери, ліквідацією або банкрутством та подальшою приватизацією більшості промислових підприємств, скороченням доходів населення країни. Ці негативні наслідки економічних реформ призвели до значного скорочення обсягів виробництва практично в усіх галузях народного господарства.

Як не прикро, на сьогоднішній день Україна не наближається до європейських критеріїв розвитку, а стрімко віддаляється від них. Обсяги виробництва скоротилися за даними джерела [6, с. 100] в машинобудуванні в 3 рази, в легкій промисловості — у 8 разів, в електронній галузі — більш ніж у 100 разів. Якщо в 1991 р. така енергоємна галузь, як металургія давала 25,6% ВВП, то в 2000 р. — вже 59%. У 1991 р. енергоємність виробництва складала 0,8 кг на 1 дол. ВВП, у 2002 р. — вже 2 кг, тоді як у ЄС — всього 0,2 кг, тобто в 10 разів менше.

Процеси соціально-інституційних перетворень, що охопили вітчизняну економіку, політику, ідеологію певним чином обумовили суттєве технологічне й економічне відставання України від найбільш провідних країн світу. Як відомо, головним індикатором розвитку суспільства є динаміка зростання ВВП в абсолютному виразі та на душу населення. Порівняння темпів зростання ВВП у розвинених країнах постіндустріального світу та в країнах, які нещодавно вступили на ринковий шлях розвитку, можна зробити за допомогою рис. 1.

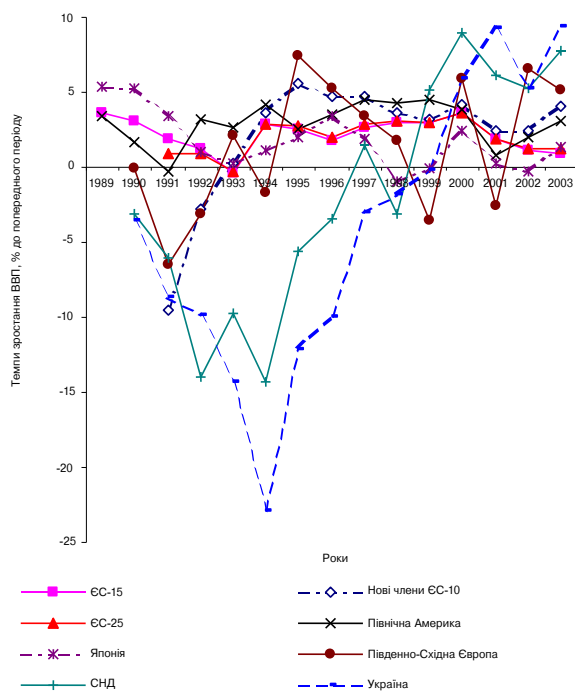


Рис. 1. Динаміка реального ВВП країн світу* [7, с. 117, 128]

Аналіз трендів діаграми рис. 1 свідчить про те, що розвинені країни мають досить низькі темпи зростання ВВП протягом останніх років, коли в країнах СНД, включаючи й Україну, ці темпи були досить високими. У регіоні СНД суттєве зростання ВВП у 2003 р. пояснюється істотним збільшенням внутрішнього попиту, світових цін на нафту та газ (основних продуктів експорту Росії, Казахстану, Туркменістану), а також на продукцію сталеливарної та хімічної промисловості (продуктів експорту України).

Як видно із рис. 1, починаючи з 2000 р. Україна почала поступово переборювати наслідки економічної кризи, коли вперше за роки незалежності було досягнуто збільшення реальних обсягів ВВП, зростання яких спостерігається і в 2000 — 2003 рр. Слід зазначити, що незважаючи на позитивну тенденцію приросту ВВП, його було здійснено переважно екстенсивним шляхом, тобто використанням незадіяних у роки економічної кризи вільних виробничих потужностей, залученням безробітної частини кваліфікованої робочої сили, зростанням експорту сировини та продукції первинної переробки тощо. При цьому рівень середньодушового ВВП на душу населення в Україні залишається досить низьким і не відповідає критеріям вступу до ЄС.

Так, незважаючи на досить високі темпи зростання ВВП у країнах СНД, за даними роботи [8, с. 185] його рівень у 2002 р. ледве перевищив 50% рівня 1989 р. й залишається неопорівняно меншим, ніж у нових членів ЄС, не кажучи про розвинені країни Заходу. Як підкреслює Н. Кухарська, при щорічних темпах зро-

стання економіки на 8%, Україні буде потрібно 25 – 27 років, щоб досягти необхідного рівня, оскільки існує так званий економічний поріг, який повинна перебороти країна-претендент на момент вступу. Це означає, що середньодушова вага ВВП такої країни повинна бути не менш 25 – 35% показника розвинених країн ЄС-10, таких, як Німеччина і Франція [6, с. 105].

Таке відставання нашої країни від країн Східної Європи в обсягах вироблення ВВП в абсолютному виразі та його низький рівень на душу населення пояснюється, насамперед, системною макроекономічною кризою, яка тривала в період з 1980 по 1999 рр. й суттєво вплинула практично на всі сфери життя. Як наслідок цієї кризи — недостатня насиченість ринку споживчими й промисловими товарами стала імпульсом для розгортання виробництва й створення додаткових робочих місць починаючи з 2000 р. Завдяки цьому у сфері промислового виробництва в Україні та інших країнах СНД в останні роки спостерігається позитивна тенденція (рис. 2).

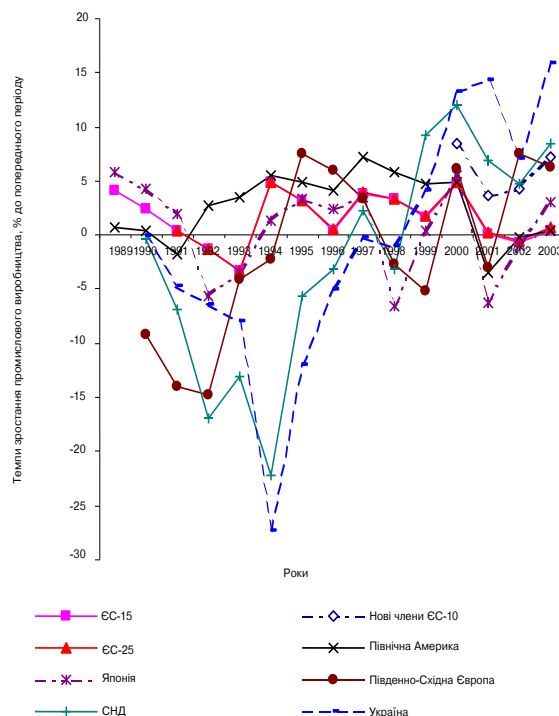


Рис. 2. Динаміка промислового виробництва країн світу [7, с. 124, 130]

Як видно з рис. 2, у всіх країнах в 2001 — 2003 рр. промислове виробництво розгортається. Однак причини цього збільшення різні. Якщо в країнах колишнього соцтабору нарощування обсягів виробництва збільшується в основному завдяки використанню незадіяних у роки економічної кризи вільних виробничих потужностей, залученню безробітної частини кваліфікованої робочої сили тощо, то в країнах постіндустріального світу зростання промислового виробництва в 2003 р. досягнуте в основному за рахунок виходу цих країн на нові ринки, переважно Східної Європи, у тому числі й України. Значним кроком для спрощення перешкод щодо вільної торгівлі на ринку України стало прийняття парламентом у липні 2005 року низки законів, необхідних для вступу нашої держави до Світової Організації Торгівлі, а також зменшення, а в окремих випадках й скасування мита для імпорту. Ці кроки повинні наблизити Україну до Європейського Союзу та сприяти підвищенню відкритості вітчизняних ринків, створенню в країні конкурентного середовища, підвищенню рівня науково-технічного співробітництва, інформаційного обміну й відповідно забезпеченню умов для інноваційно-технологічного розвитку.

* **ЄС-15:** Франція, Німеччина, Італія, Австрія, Бельгія, Фінляндія, Греція, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Об'єднане Королівство, Данія, Швеція;

Нові члени ЄС-10: Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словачія, Словенія;

ЄС-25: ЄС-15 і нові члени ЄС-10;

Північна Америка: Канада і Сполучені Штати Америки;

Південно-Східна Європа: Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Румунія, Сербія і Чорногорія, Колишня Югославська Республіка Македонія;

СНД: Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан.

Оцінку існуючого стану в науково-технічній сфері, яка є основою інноваційного розвитку країни, можна здійснити на основі визначення інтенсивності НДЕКР країни.

За методикою Європейської економічної комісії (ЄЕК) ООН для оцінки інтенсивності НДЕКР в регіоні ЄЕК було використано п'ять тісно пов'язаних між собою показників, а саме: 1) витрати на НДЕКР у відсотках від ВВП за даними Всесвітнього банку; 2) відношення валових витрат на НДЕКР до ВВП за даними ЄЕК ООН; 3) число персональних комп'ютерів на 1000 мешканців; 4) відношення витрат на інформаційно-комунікаційні технології до ВВП; 5) число вчених та інженерів, які займаються НДЕКР на 1000 мешканців. На основі розрахунків був одержаний синтетичний показник витрат на НДЕКР для країн регіону ЄЕК. Для порівняльного аналізу результати цих розрахунків автором зведено в таблицю.

Таблиця

Інтенсивність НДЕКР в регіоні ЄЕК, 2000 р.* [8 с. 178]

Рівень асигнувань на дослідження та розробки, % від ВВП			
Високий (2,01 — 4%)	Середній (1,01 — 2%)	Низький (0,51 — 1%)	Критично низький (0 — 0,5%)
Швеція	Бельгія	Хорватія	Македонія
Фінляндія	Сполучене Королівство	Іспанія	Латвія
Сполучені Штати	Австрія	Угорщина	Румунія
Швейцарія	Норвегія	Білорусь	Узбекистан
Німеччина	Канада	Португалія	Азербайджан
Франція	Словенія	Естонія	Вірменія
Данія	Ірландія	Польща	Грузія
Нідерланди	Чеська Респ. публіка	Словаччина	Казахстан
	Сербія та Чо- рногорія	Греція	Киргизстан
	Україна	Туреччина	Туркменістан
	Російська Фе- дерация	Республіка Молдова	Таджикистан
	Італія	Болгарія	
		Литва	

Як видно з табл. 1, Україну можна охарактеризувати як країну із середнім рівнем інтенсивності НДЕКР. Такий рівень вкладень у науку є значною перешкодою для здійснення державою прориву в постіндустріальне суспільство.

Слід зазначити, що постіндустріалізація в розвинених країнах — це результат їх успішного технологічного й економічного розвитку, відповідного зростання доходів і споживчих витрат населення. У цих країнах вкладення в інноваційну сферу повністю окупилися високими темпами економічного зростання та ефективністю виробництва за рахунок використання високопродуктивних технологій, наданих науково-технічною революцією. В Україні за даними роботи [6, с. 100] бюджетні витрати на науку за роки незалежності скоротилися більш ніж у 30 разів і до 2004 р. не піднімалися вище 0,4% ВВП (у 2004 р. — 1,7%), тоді як у США — 3,8%, у Німеччині — 3,5% їх ВВП, який до того ж неопорівняно більше.

Незважаючи на загальні незначні масштаби інноваційної діяльності, в Україні позитивний вплив впровадження інновацій на економічні показники виробництва досить суттєвий. Так, за даними джерела [9, с. 33 — 34] понад 90% підприємств, що впроваджували інновації протягом 2001 — 2002 рр., отримали приріст обсягів продукції, підвищили її конкурентоспроможність та розширили ринки збуту, 40% — замінили застарілу продукцію новими її видами, більше 30% — знизили матеріало- та енерго-

ємність продукції, 25% — впровадили нові технології, що забезпечують охорону навколишнього середовища. В останні роки також збільшується обсяг поставленої на експорт інноваційної продукції. Так, у 2002 р. він досяг 4,4 млрд. грн., що на 38% більше, ніж у 2001 р., і становить 10,7% загального обсягу експортної промислової продукції (10,2% у 2001 р.).

Таким чином, не виникає сумнівів щодо необхідності забезпечення інноваційного технологічного розвитку України, який має ґрунтуватися на розробленні й впровадженні комплексу заходів, основними з яких, на думку автора статті, мають бути:

у *соціальній сфері*: підвищення освітнього рівня населення та створення передумов для його практичної реалізації; збільшення інвестицій в охорону здоров'я; скорочення диференціації населення за доходами, яка була поглиблена в минулі роки; сприяння розширенню груп населення з середніми доходами;

в *адміністративній та законодавчій сферах*: декриміналізація й дебіюрократизація економіки; легалізація тіньових доходів шляхом зниження податків; перешкоджання непродуктивному використанню капіталів новою економічною елітою, зменшення витрат на держапарат; удосконалення нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності щодо сприяння інноваційній діяльності, охорони інтелектуальної власності;

в *економічній сфері*: забезпечення залучення інвестицій в економіку шляхом підвищення рівня заощаджень населення, розвитку інфраструктури фінансового ринку, зниження ризику інвестиційних вкладень; формування конкурентного середовища та протидія монополістичним тенденціям в економіці;

у *промисловій сфері*: створення умов не тільки для зростання обсягів виробництва, скільки для підвищення його ефективності; подолання технічної відсталості виробництва шляхом стимулювання впровадження інноваційних технологій; підтримка розвитку штучних інтелектуальних галузей промисловості майбутнього.

Реалізація цих заходів повинна відбуватися за умов відповідних інституційних перетворень на тлі втілення науково-методичних розробок та рекомендацій у практику діяльності вітчизняних підприємств та установ. Тобто реалізація стратегії інноваційно-технологічного розвитку держави повинна відбуватися не тільки "зверху" шляхом обов'язкового впровадження нормативно-правових актів й застосування адміністративно-розпорядничих методів, а й шляхом сполучення наукової теорії і практики виробничо-господарської діяльності. Такі форми інтеграції науки і бізнесу вже довели свою ефективність у багатьох постіндустріальних країнах, забезпечивши багаторазове збільшення суспільного добробуту за допомогою використання переважно інтенсивних факторів економічного зростання. Тільки так можливо здійснити послідовну реалізацію стратегії економічного розвитку держави в постіндустріальному світі. Для цього Україна має вагомий об'єктивні передумови, які стосуються, по-перше, науково-технічного потенціалу, який за багатьма параметрами відповідає рівню найбільш розвинутих країн. Так, за даними роботи [9, с. 31] Україна залишається серед світових лідерів за кількістю фахівців із вищою освітою на душу населення. У 2002 р. чисельність науковців у розрахунку на 1000 осіб економічно активного населення становила 5,1, у тому числі дослідників — 3,7 особи (у Німеччині — 11,6 і 6, Іспанії — 5,9 і 3,7, Польщі — 5,1 і 3,4, Угорщині — 5,1 і 2,9 особи відповідно). У числі семи розвинених країн світу Україна має повний цикл проектування та виробництва літаків. Це стосується і ракетно-космічної галузі.

Спрямованість економічної політики України на підтримання високих темпів стабільного та рівномірного інноваційно-технологічного розвитку передбачає необхідність подальших розробок в цьому напрямку дослідження. Пріоритетними з яких, на погляд автора статті, повинні бути такі: визначення факторів соціально-економічного розвитку та особливостей їх застосування в умовах перехідної економіки; аналіз можливостей конгруентності моделей інноваційно-технологічного розвитку, які довели свою ефективність у західних країнах, до вітчизняних

* Країни подано в порядку спадання показника інтенсивності НДЕКР

умов; розробка на цій основі формально-логічних моделей економічного розвитку для країн з перехідною економікою з метою реалізації "стратегії прориву" в постіндустріальне суспільство.

Література: 1. Тоффлер Э. Третья волна / Пер. з англ. — М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. — 784 с. 2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Пер. с англ. — М.: Academia, 1999. — 956 с. 3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с. 4. Цедиллин Л. Расширение ЕС и перспективы восточногерманских земель // Вопросы экономики. — 2005. — №4. — С. 23 — 42. 5. Геєць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. — 2004. — №2. — С. 3 — 24. 6. Кухарская Н. Украина и Европейский союз // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — №1. — С. 100 — 106. 7. Economic Survey of Europe. Prepared by the Secretariat of the Economic Commission for Europe UN // New York and Geneva. — 2005. — №1. — 144 p. 8. Обзор экономического положения Европы. Подготовлен секретариатом европейской экономической комиссии ООН // Нью-Йорк и Женева. — 2004. — №1. — 227 с. 9. Україна за роки незалежності, 1991 — 2003. — 5-е вид., перероб. та допов. — К.: Нора-Друк, 2003. — 560 с.

Стаття надійшла до редакції
14.11.2005 р.

УДК 331.5 (438)

Дубровина Н. А.

ИССЛЕДОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ РЫНКА ТРУДА ПОЛЬШИ

In the article the research of the tendencies and conditions of labour markets in Poland during the period of 1995 – 2004 are considered. By means of econometric analysis the factors influenced on the potential of the labour markets in Poland are determined; the structure of employment and specialization of the enterprises in Polish regions are shown; structural changes of potential of the regional labour markets are investigated. Cluster formations of regional labour markets in Poland are considered and their features are revealed.

Одной из актуальных проблем экономической интеграции для стран — членов ЕС и кандидатов на вступление — является проблема анализа и координации местных рынков труда. В связи с этим, как отмечено в документах Европейского Союза (март 2003 г.), для стран, которые станут новыми членами ЕС, следует решить ряд основных задач по решению проблем занятости и миграции трудовых ресурсов [1]. Польша, активно готовясь к вступлению в ЕС, разработала программу JAR, в которой были четко сформулированы направления стратегии занятости в рамках европейской стратегии занятости. Однако, как показал анализ состояния рынка труда Польши [2], многие проблемы рынка труда после вступления в ЕС требуют неотлагательного решения. Так, за период 2003 – 2004 гг. уровень безработицы увеличился, экономическая активность населения несколько снизилась, есть диспропорции на рынке труда, обусловленные региональными, социальными и демографическими причинами.

Поэтому для разработки эффективных мероприятий в сфере занятости необходимо проводить исследования региональных особенностей рынка труда. Оценка состояния региональных рынков труда по ряду социально-экономических показателей позволяет выделить однородные группы — кластеры. Изучение кластеров рынков труда с учетом их территориального расположения и административного устройства страны необходимо для формирования эффективной региональной политики по решению проблем занятости, основанной на специфике регионов каждого кластера.

В данной работе была поставлена следующая цель: провести анализ сложившихся тенденций и выявить влияние факторов на региональные рынки труда в Польше и на основе поставленных задач — исследовать с помощью эконометрических методов тенденции занятости и факторы, влияющие на эффективность использования трудового потенциала в регионах Польши; построить и провести анализ кластеров региональных рынков труда.

Следует отметить, что проблемами анализа состояния рынка труда и неравномерностями его развития занимались ряд ученых в Польше, таких, как А. Карвинска, И. Остой, И. Кравчук, М. Палак, А. Пышковска, А. Зиомек [3]. Исследования причин региональных диспропорций в Польше и анализ показателей социально-экономического развития воеводств были проведены в работах С. Кореника, Г. Горжеяка, Р. Доманского и других [4].

Данная работа продолжает направление исследования региональных особенностей рынка труда Польши с использованием экономико-математических методов, в частности эконометрического и кластерного анализов, позволяющих выявить общие закономерности рынка труда и выделить кластеры, объединяющие воеводства в группы с подобными отличительными характеристиками состояния рынка труда.

Рынок труда, как отмечается в ряде работ [3], является сложной социально-экономической системой, на показатели функционирования которой оказывают влияние не только социальные и экономические факторы, но и политические, природно-географические, исторические. Все это приводит к определению отраслевой специфики регионов, структуры занятости населения и характера воспроизводства трудового и квалификационного потенциала. Вследствие этих причин наблюдаются диспропорции в развитии регионов, которые важно учитывать при разработке политики занятости.

Кратко рассмотрим общие тенденции рынка труда Польши и ряд региональных особенностей на примере отдельных воеводств [3 – 5]. На основе анализа данных [4] наиболее высокие показатели уровня безработицы отмечаются для Варминско-Мазурского воеводства, наиболее низкие — для Мазовецкого воеводства. В городах показатели безработицы существенно ниже, чем в сельской местности. Анализ структуры безработицы показывает, что большие доли безработных среди групп молодого трудоспособного населения 15 – 19 и 20 – 24 лет [2; 3]. Изучение показателей безработицы по группам среди мужчин и женщин показало, что большие значения показателей безработицы среди женщин. Кроме того, уровень безработицы существенно различается в группах населения с различным уровнем образования, наиболее высокие значения в группе с начальным и неполным образованием, наименее низкие — в группе с высшим образованием.

Проведем анализ тенденций показателей безработицы в Польше за период 1990 – 2002 гг. [4; 5]. В целом отмечается тенденция значительного роста зарегистрированного уровня безработицы, однако изменение показателей безработицы носит циклический характер.

Исследование общей тенденции безработицы в стране должно дополняться анализом тенденций показателей безработицы по отдельным регионам. Можно отметить, что в большинстве воеводств Польши за период 2001 – 2003 гг. показатели безработицы возросли, особенно в Любуцком, Поморском и Западнопоморском воеводствах. В то же время в ряде воеводств, в том числе Свентокшиском, Варминско-Мазурском,